

B&F

TEMAT

SRPSKA POLJOPRIVREDA I PRIBLIŽAVANJE EU

Ni hleba ni čvaraka

Šta ste juče večerali?
Nešto sumnjivog kvaliteta, domaće ili strano, što stiže u rafove samoposluga i na pijace bez dovoljno kontrole? U tanjiru je kraj, a u napuštenim selima i zaparloženim njivama, u tranzicijom razvaljenim kombinatima i zadrugama, nikad sprovedenim strategijama, u ignorisanju struke i nauke i ozbiljnih proizvođača, početak priče o našoj poljoprivredi, koja ima sve manje šanse da izdrži nalet konkurencije iz Evrope.



SRPSKA POLJOPRIVREDA IZMEĐU STRATEGIJE I REALNOSTI

Evo ti ništa, i drži ga čvrsto

Ako poljoprivreda treba da postane jedan od tri stuba privrednog rasta i izvoza onda mesto ministra poljoprivrede ne može da bude moneta za bočnu partijsku trgovinu pri svakom formiranju vlade i njenoj rekonstrukciji već jedno od najmoćnijih u vladi, a dugoročna strategija poljoprivrede biblija svih parlamentarnih većina.

Piše: Tanja Jakobi

Dugoročnim pristupom razvoju agrara Srbija bi u mogla da dostigne 30 milijardi evra, što je ekvivalentno današnjem društvenom proizvodu. Čak i ako se odlučimo za realniju cifru, da u narednih pet

godina udvostručimo sadašnju proizvodnju, reč je o izuzetno ozbiljnom zadatku, koji je od 2000. do danas najčešće bio poveravan ministru koji je bio nusproizvod stranačke trgovine“, kaže Dragan Šagovnović, generalni direktor Ekonomskog instituta.

Svaki od ministara kojem je poveravan ovaj zadatak, donosio je i novi pristup u sektor u kojem je, jednako kao i u industriji, potrebna „dugoročna strategija, usvojena u Skupštini i obavezujuća za sve parlamentarne većine i takav ministar poljoprivrede koji bi bio jedna od najjačih figura u vladi a verovatno i potpredsednik svake vlade Srbije“, kaže Šagovnović.

Ovaj institut je kroz Forum „Hrana za Evropu“ godinama lobirao da se dugoročna strategija donese što pre, jer pridruživanje Evropskoj uniji nosi i velike šanse ali i velike izazove za domaću poljoprivredu od kojih je povećanje nezaposlenosti, usled potrebe za ukрупnjavanjem gazdinstava i modernizacijom proizvodnje samo jedna od mnogih. Na kraju je strategija i doneta, doduše ne kao plod rada stručnih institucija već stručnih pojedinaca, i trenutno je u fazi operacionalizacije s pripremama i usvajanjem srednjoročnih (petogodišnjih) nacionalnih programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja. Koliko će ti planovi biti ostvarivi - teško je proceniti jer je „činjenica da se zemlja istovremeno suočava sa spoljnom i unutrašnjom krizom koja je limitirajući faktor za finansiranje poljoprivrede, i tek treba da kadrovski i tehnički osposobi Upravu za agrarna plaćanja da servisira preuzimanje i distribuciju sredstava iz predpristupnih fondova EU, i to u uslovima limitiranog zapošljavanja u državnoj upravi“, kaže Šagovnović.

Za period od 2014. do 2020, Srbiji je, po rečima ministarke poljoprivrede Snežane Bogosavljević -Bošković dodeljeno samo 175 miliona evra što je, prema agrarnim

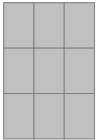
resursima, duplo manje u odnosu na Hrvatsku, a ona će biti na raspolaganju poljoprivrednicima najverovatnije tek krajem 2016. godine. „Ako želimo novac iz prepristupnih fondova, poljoprivrednici će morati da angažuju stručnjake za pripremu projekata u skladu sa procedurama koje propisuje EU“, kaže Šagovnović. U ovom poslu, mnoge zemlje su bile tek polovično uspešne, a najbolje rezultate su imale Slovenija, Poljska i Češka.

Drugi mogući izvor finansiranja je planska, dugoročna i organizovana saradnja sa kupcima iz Ruske Federacije i arapskih zemalja. „Trebalo bi, posebno sa Rusijom, razmotriti neki oblik međudržavnih aranžmana u kojima bi kupci ulagali sredstva u realizaciju proizvodnih programa za njihova tržišta“, kaže Šagovnović.

Vlasnička struktura

Da bi novac iz bilo kojih od ovih izvora mogao da bude pučen, velika preduzeća, srednji preduzetnici i porodična gazdinstva morala bi imati daleko drugačiju strukturu od dosadašnje gde dominiraju usitnjeni starački posedi na jednoj strani, i bivši veliki kombinati koji su loše prošli u dosadašnjim pokušajima privatizacije. „Mislim da se u kreiranju optimalne vlasničke strukture u poljoprivredi moraju primeniti novi modeli“, kaže Šagovnović. „Da bi se obezbedili veliki i snažni pokretači poljoprivrede prvo se mora napustiti sadašnji model privatizacije i pažnja preusmeriti na pretvaranje države u odgovornog vlasnika u korporativizovanim preduzećima. „Uveren sam da bi dosledno korporativizovane kompanije u državnom vlasništvu najpre pokrenule razvojni ciklus u poljoprivredi“, kaže sagovornik B&F.

Drugi model je zadrukarstvo, koje se kod nas pogrešno smatra recidivom socijalizma, a treći je javno privatno partnerstvo, posebno



u finansiranju izgradnje i revitalizacije poljoprivredne infrastrukture. Četvrti model je inicijalna javna ponuda, kao oblik privlačenja svežeg kapitala bez obaveznog smanjivanja većinskog interesa države kao vlasnika, gde bi investitor mogao da očekuje relativno izvestan prinost, veći od prinosa na štednju i nerizične hartije od vrednosti, a manji od prinosa kod ulaganja u rizičnije hartije od vrednosti, kaže Šagovnović. „Po mom mišljenju, inicijalna javna ponuda bi bila posebno interesantna za sisteme kakav je recimo PKB“.

Što se privlačenja stranog kapitala tiče, on ima smisla samo ako unapred imamo definisane ključne nacionalne dokumente na kojima se zasniva ukupan privredni, a tako i razvoj u poljoprivredi. „Nastavimo li s politikom „od slučaja do slučaja“, koja se zasniva na prilagođavanju zahtevima investitora, mislim da nam strani kapital ne može puno pomoći u razvoju poljoprivrede“, kaže Šagovnović.

„Kao zemlja moramo više pažnje da posvetimo zaštiti domaćih investitora“, kaže ovaj sagovornik B&F, ali ne treba da se zanosimo idejom da bi smo mogli promeniti odredbe SSP po kojoj kupci iz EU od 1. septembra 2017. godine stiču pravo kupovine poljoprivrednog zemljišta pod istim uslovima kao i domaći kupci. „Jedino rešenje i maksimalnu zaštitu naših interesa možemo postići donošenjem novog ili izmenama i dopunama sadašnjeg Zakona o poljoprivrednom zemljištu, tako što bi u njega ugradili sva ograničenja o sticanju prava svojine na poljoprivrednom zemljištu koja postoje u zemljama EU“.

Pitanje ukрупnjavanja vlasništva je jedno od ključnih za razvoj poljoprivrede.

U Srbiji najviše nedostaje „srednji vezni red“ u poljoprivredi, veća gazdinstva koja bi po posedima koje imaju i po načinu proizvodnje mogla da budu efikasna. U

Evropi se zaustavljanje usitnjavanja i parcelizacije zemljišta kao i stvaranje ekonomski snažnih gazdinstava sa velikim obradivim površinama smatra najvećim dostignućem individualne i zajedničke agrarne politike unutar EU, primećuje u svom radu „Velika i mala gazdinstva u poljoprivredi Republike Srbije“ Radovan Pejano- vić, profesor na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu.

U odnosu na izabrani uzorak zemalja EU (Holandija, Nemačka, Francuska, Češka, Austrija, Španija, Italija, Poljska, Slovenija, Rumunija i Bugarska), koje su u svom radu posmatrali Vesna Paraušić i Drago Cvijanović, stručnjaci Instituta za ekonomiku poljoprivrede, Srbija zauzima pretposlednje mesto prema prosečnoj ekonomskoj vrednosti poljoprivrednog gazdinstva (na poslednjem mestu, tačnije najnižu ekonomsku vrednost imaju gazdinstva iz Rumunije).

Pri tome, prosečna ekonomska vrednost poljoprivrednog gazdinstva (novčana vrednost bruto poljoprivredne proizvodnje) u Holandiji, Češkoj i Nemačkoj (prve tri zemlje rangirane po ovom pokazatelju), u odnosu na Srbiju, veća je za oko 44, 28, odnosno 23 puta, respektivno.

U poredenju sa Srbijom (gde je učešće poljoprivrednih gazdinstava u ekonomskoj klasi od 0-1.999 evra u ukupnom broju gazdinstava čak 45,7%), samo tri zemlje, i to Rumunija, Bugarska i Mađarska, imaju veće učešće najsiromašnijih gazdinstava u ukupnom broju poljoprivrednih gazdinstava. Poređenja radi, učešće gazdinstava u klasi 0-1.999 evra u ukupnom broju gazdinstava iznosi 0,5% u Nemačkoj i 0,2% u Holandiji. Srbija, sa učešćem od 0,3% gazdinstava najviše ekonomske klase (vrednost gazdinstava od 100.000 i više evra), u ukupnom broju gazdinstava nalazi se na pretposlednjem mestu, ispred Rumunije, dok je koncentracija ekonomski

najsnažnijih gazdinstava u ukupnom broju gazdinstava u Holandiji (53,8%), Nemačkoj (35,1%) i Francuskoj (31,1).

Jedan od razloga visoke stope usitnjenosti poseda u Srbiji, smatra ekonomista Milojko Arsić, treba tražiti u činjenici da je trgovina zemljištem izuzetno komplikovana jer se veliki deo zemlje vodi na vlasnike koji nisu među živima, imanja su često napuštena, a naslednici tih parcela nisu zainteresovani za ostavinsku raspravu jer su njeni troškovi veći od vrednosti zemlje koja se nasleđuje. „Ovde bi bila poželjna intervencija države koja bi mogla da izvrši eksproprijaciju, obešteti naslednike i mladim ljudima pod povoljnim uslovima ponudi da na rate otkupe zemlju i počnu proizvodnju“, kaže Arsić. „To bi bio posebno značajan korak za teritoriju južno od Save i Dunava, gde dominiraju mala gazdinstva“.

Međutim, formiranje takvih većih gazdinstava verovatno neće biti dovoljno za efikasnu poljoprivrednu proizvodnju jer je potreban sledeći korak - stimulisanje njihovog povezivanja udruživanjem u poljoprivredne zadruge.

Srbiji je potrebna reafirmacija zadrugarstva, pošto je zadrugni sektor u našoj zemlji neopravdano ostao potpuno po strani, kaže Šagovnović. „Zadrugna imovina i zadruge nisu recidiv socijalizma već i u najmodernijim poljoprivredama poznati oblik organizovanja manjih poljoprivrednih proizvođača. Malo ljudi, recimo, zna da je Frisland Campina, gigant u agrarnoj industriji u vlasništvu zadrugara“.

Povezivanje u zadruge je jedan od „preduslova za ukрупnjavanje proizvodnje, modernizaciju poljoprivrede, podizanje stručnog i naučnog nivoa znanja poljoprivrednika, zasnivanje viših nivoa obrade hrane, brendiranje i organizovan izvoz“, kaže ekonomista Milojko Arsić. „Svojevremeno je u



Štrpcima (u Bosni), na primer, tako organizovana proizvodnja sira koji se prodavao u celoj Austrougarskoj. Zašto to ne bismo mogli da imamo danas, udruživanjem proizvođača koji bi razvijali svoju marku sira, pršute ili rakije?“

Preduzetnički duh

Po podacima koje iznosi direktor Ekonomskog instituta, danas u Srbiji imamo oko 630 porodičnih poljoprivrednih gazdinstava koja poseduju najveći deo kapaciteta u poljoprivredi (zemljišta, stoke, zasada, mehanizacije), ali su neorganizovani i nekonkurentni u uslovima sve liberalnijeg tržišta i uvoza visoko subvencionisane hrane, pre svega, iz EU. „Ministarstvo poljoprivrede i zadružni savezi treba da posebnu pažnju posvete njihovom organizovanju“, kaže Šagovnović.

Vesna Paraušić to ovako formuliše: „Našim poljoprivrednicima je potreban preduzetnički duh i udruživanje da bi lobirali za svoje interese“. Jedan od načina da se taj preduzetnički duh podstakne, mogao bi biti i program IPARD u okviru koga bi mladi poljoprivrednici, do 40 godina starosti, mogli preko ministarstva poljoprivrede da obezbede i do 70 odsto bespovratnih sredstava za kupovinu poljoprivrednih mašina, opremu za plastenike, sisteme za navodnjavanje, kupovinu i rekonstrukciju objekata. Za konkurs za koji se pretpostavlja da će biti objavljen početkom 2016, zainteresovani bi već sada trebalo da počnu pripreme jer je reč o složenom procesu.

Radiša Radisavljević, iz sela Medveđa kod Despotovca je prototip poljoprivrednika nove generacije koji je potreban srpskoj poljoprivredi. Šest članova ovog domaćinstva, među kojima su Radišin otac, brat i dva sina koji idu u četvrti i šesti razred osnovne škole, gaji kukuruz, pšenicu, suncokret, soju i lucerku, imaju bikove, krave muzare, i piliće i manje kapaci-

tete za proizvodnju integralnog pšeničnog brašna, belog i žutog projinog brašna i hladno ceđenog suncokretovog ulja. Ovakva kombinacija nije plod svaštarenja već osmišljene smene kultura kojima Radiša uspeva da ostvari šampionske prinose, za koje već godinama prima nagrade i plakete kao najbolji saradnik naučnih instituta za kukuruz, proizvođača sredstva za zaštitu bilja, otkuplivača i strukovnih udruženja. „Sa niskom cenom, kakvu sada imamo, naš jedini oslonac je visok prinos po hektaru“, kaže ovaj poljoprivrednik.

Ako vež država u oskudici nije u stanju da daje subvencije, Radisavljević od nje očekuje ono čega godinama nije bilo – izvesnost – otkupnih cena pre setve i stimulacije po kilogramu prinosa.

Radisavljević svoju robu prodaje skladištarima, robnim rezervama, prodavcima stočne hrane i drugim poljoprivrednicima, manji deo država za viši stepen obrade u vodenici, a nusproizvode koristi za prehranu životinja. „Tako zatvaram krug i na kraju ne dugujem nikome ništa,“ kaže Radisavljević.

On obrađuje 18 hektara svoje zemlje, a 40 uzima u zakup. „Imam mogućnost da dodam još hektara jer u našem pomoravskom kraju ima jako mnogo napuštenih njiva, staračkih domaćinstava i lepih kuća čije su kapije zaključane. Ali svi ti posedi su usitnjeni i dobro sam se namučio dok sam se bavio ukupnjavanjem parcela. Imam jednu od devet hektara i druge dve od po 5 i 6 hektara. Ljudi s nepoverenjem daju zemlju u zakup jer su se mnogo puta do sada opekli, pa im nudim jasan ugovor“.

Radisavljević sa još četiri do pet videnijih poljoprivrednika iz svog sela pokušava da sopstvenim snagama oživi poljoprivredu, iako je svestan da sve veći broj mladih iz njegovog kraja odlazi u grad. „Sa ljudima iz opštine pokušavamo da stvorimo uslove da naša deca osta-

nu da žive na selu. Organizujemo veliki broj predavanja, stručnih seminara, aktivno obilazimo poljoprivredne sajmove u Veroni, i Austriji i nameravamo da učestvuemo i na jednom od najvećih sajmovova ove vrste, u Parizu. Želimo da organizujemo poljoprivredu na modernim osnovama, jer samo zajedno možemo da budemo dovoljno snažni i konkurentni“, kaže sagovornik B&F.

On očekuje da će mnogi poljoprivrednici imati problema kad krene povlačenje novca iz EU fondova, jer će se tražiti jasne računice.



Problem je i ozbiljna dokumentacija, u kojoj će poljoprivrednik morati da tačno prikaže veličinu imanja, štala, magacina i mašinerije, da legalizuje poljoprivredne objekte i vodi knjige u kojima će biti tačno navedeno šta je i kada posađeno, pođubreno i obrano. „Naravno, veći će sigurno povući gro sredstava, a mi mali se moramo udružiti kako bismo imali koristi od ovih fondova“, kaže Radisavljević, koji s nestrpljenjem očekuje da pristupanje Srbije Evropskoj uniji unese red u poljoprivredu.

Radisavljević uveliko uvodi decu u posao. „Očekujem da će steći stručno znanje u školi, a sve drugo imaju na gazdinstvu. Učim ih da čovek može da živi dobro samo ako vredno radi, da ne treba da se stide što žive u selu i što će biti poljoprivrednici“.